

PATRIMONIUL

§1. Noțiunea juridică de patrimoniu

I. Preliminarii. Codul civil sau alte legi nu conțin o definiție a patrimoniului, deși numeroase texte legale fac referiri la această noțiune. De pildă, art. 1718 C. civ. care reglementează gajul general și care constituie fundamentul teoriei patrimoniului, art. 781 C. civ. referitor la separația patrimoniului defunctului de acela al moștenitorului, art. 26 lit. e) din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice etc.

În accepțiunea curentă, prin patrimoniu se înțelege averea sau avuția unei persoane. Într-o accepțiune ceva mai largă, se vorbește de *patrimoniu public* ori în alte situații de *patrimoniu cultural* care include bunurile culturale ale unei națiuni, ca operele de artă, monumentele etc. Se mai poate, desigur, vorbi de un *patrimoniu geografic* (solul), de un *patrimoniu biologic* (flora și fauna), de un *patrimoniu lingvistic* și chiar de un *patrimoniu comun al umanității*. Ne interesează însă sensul tehnic, juridic al acestei noțiuni; pe cât este el de familiar în limbajul profan, pe atât de abstract este în limbajul juridic; în orice caz, cuvântul *patrimoniu* ocupă azi un loc important în limbajul juridic.

Pentru a-l circumscrie este necesar să ne întoarcem la distincțiile sau clasificarea drepturilor patrimoniale, deoarece, anticipând puțin, patrimoniu se referă exclusiv la sfera drepturilor și obligațiilor patrimoniale¹. Astfel drepturile

¹ *Etimologie:* cuvântul *patrimoniu* provine din latinescul *patrimonium*; acesta derivă de la *pater familias* care era proprietarul întregii averi familiale. Noțiunea avea și un caracter real, pentru că desemna bunurile unei familii, bunuri care se transmiteau din tată în fiu.

Alături de acest cuvânt, dreptul roman cunoștea ca sinonim expresia *pecunia*, care inițial desemna animalele aparținând familiei, iar ulterior s-a întins asupra *monedei* ca instrument de schimb al bunurilor și mijloc comun de măsură a valorilor. Din momentul apariției monedei se poate spune că noțiunea de patrimoniu a primit contur, cuprinzând toate bunurile considerate ca valoare contabilă, adică reprezentând o sumă de bani: *familia pecuniaque*. Totuși, la început, patrimoniu era restrâns în conținut numai la bunurile corporale (a se vedea, pentru dezvoltări, C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român, Restitutio*, vol. I, Ed. All Beck, București, 1996, p. 521 și urm.; G.N. Luțescu, *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturi reale principale*, București, 1947, p. 11-12; de asemenea. J.L. Bergel, M. Bruschi, S. Cimamonti, *Traité de droit civil. Les Biens, sous la direction de Jacques Ghestin*, L.G.D.J.,

și obligațiile unei persoane pot să poarte asupra unor bunuri determinate considerate *ut singuli* față de celelalte drepturi și obligații ale aceluiași subiect de drept. Sub acest titlu am calificat drepturile reale și de creanță, mobiliare și imobiliare, corporale și incorporale etc. Dar, de altă parte, drepturile și obligațiile patrimoniale pot să poarte asupra unui ansamblu de bunuri, adică asupra unei universalități². Universalitatea, în general, este un factor de coeziune între mai multe elemente de natură diferită. Ea este un factor de regrupare de bunuri diverse, „un fel de dulap cu compartimente susceptibile să primească lucruri de natură diferită”³. Acest ansamblu formează un tot, o entitate nouă, care depășește simpla aglomerare de lucruri. Universalitatea este deci instrumentul care permite să se evidențieze o generalitate de bunuri; ea este o „unitate conceptuală”⁴.

Tradițional se distinge între universalitatea de drept (adică patrimoniul) și diverse universalități de fapt⁵. Acestea din urmă nu au un contur precis, dar sunt aplicate diferitelor mase de bunuri care au caractere diferite. Universalitățile de fapt nu înglobează totalitatea drepturilor și obligațiilor unei persoane, ele fiind *fracțiuni de patrimoniu* sau, într-un alt termen, „sub-patrimoniu”; ele, deci, nu cuprind un activ și un pasiv. De pildă, fondul de comerț care constituie un ansamblu de bunuri mobile și imobile, corporale sau incorporale în scopul atragerii clientelei și obținerii de profit. Sau, într-un alt exemplu, uzufructul constituit asupra unei turme de vite (art. 556 C. civ.). Unii autori susțin că, pe lângă aceste două feluri de universalități (universalități de drept și universalități de fapt), trebuie să i se facă un loc și unui ansamblu care reunește bunurile de producție și munca omului în cadrul unei întreprinderi⁶.

Singura *universalitate de drept* admisă în dreptul nostru este cea care se numește *patrimoniu*. Juriștii romani nu au definit patrimoniul, dar au surprins elementele sale. După distincția lui Gaius, rezultă că patrimoniul este alcătuit din dreptul de proprietate și din drepturile reale și personale, acestea din urmă

Paris, 2000, p. 1-7; Ch. Larroumet, *Introduction à l'étude du droit*, tome I, 4e éd., Economica, Paris, 2004, p. 273-330; Ph. Malaurie, L. Aynès, *Droit civil. Les biens*, Defrénois, Paris, 2004, p. 7-23).

Pentru un studiu amplu și documentat privind patrimoniul, a se vedea V. Stoica, *Noțiunea juridică de patrimoniu*, în P.R., 140 de ani de la nașterea lui Constantin Hamangiu (1863-1932) – Culegere de studii – Supliment la nr. 1/2003, p. 177-221.

² I.P. Filipescu, *Dreptul civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale*, Ediție revăzută și completată, Ed. Actami, București, 1998, p. 7-22; L. Pop, *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 7-9.

³ R. Gary, *Essai sur les notions d'universalité de fait et d'universalité de droit dans leur état actuel*, thèse, Bordeaux, 1931, p. 305.

⁴ G. Plastara, *La notion juridique du patrimoine*, thèse, Paris, 1903, p. 37.

⁵ Pentru noțiunea de universalități de fapt, a se vedea *infra* nr. 96.

⁶ B. Starck, H. Roland, L. Boyer, *Introduction au droit*, Litec, Paris, 1996, p. 142.

putând figura la activ ca și creanțe sau la pasiv ca datorii⁷. Pare neîndoios că romanii au simțit nevoia de a grupa drepturile și obligațiile într-un tot unic, nu pe timpul vieții unei persoane, ci la încetarea ei din viață, la moștenire (*hereditas*). Se poate, așadar, spune că prin transmisiunea sa de la defunct moștenitorului, patrimoniul are o viață a sa.

2. Definiție. Noțiunea de patrimoniu a fost definită prima dată de către C. Aubry și C. Rau – în secolul al XIX-lea –, ambii profesori la Facultatea de Drept din Strasbourg, în opera lor *Curs de drept civil după metoda lui Zachariae* (a apărut în mai multe ediții, cunoscând o longevitate neobișnuită). Ei au prezentat cu o mare rigoare caracterele patrimoniului, nelăsând decât puțin loc excepțiilor⁸. Dimpotrivă, doctrina de la începutul secolului al XX-lea a insistat asupra excepțiilor și adesea a contestat caracterele pe care cei doi mari juriști le-au enunțat.

⁷ Vl. Hanga, *Drept privat roman*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 1996, p. 162; pentru patrimoniu în dreptul roman, a se vedea E. Molcuț, D. Oancea, *Drept roman*, Ed. Șansa SRL, București, 1995, p. 107, 108.

⁸ Cu totul admirativ, un reputat autor arăta de curând – în onoarea bicentenarului nașterii autorilor Aubry și Rau – că teoria patrimoniului este cea mai faimoasă teorie care a fost susținută vreodată în dreptul francez, o construcție conceptuală care încarnează apogeul doctrinei și aduce această artă la un grad de rafinament și robustețe inedite (Fr. Zenati, *Mise en perspective et perspectives de la théorie du patrimoine*, R.T.D. civ. nr. 4/2003, p. 667). Teoria patrimoniului este produsul unui fecund amestec dintre arta legislativă franceză și știința juridică germană. Totul a început, așa cum arată autorul în continuare, de la preceptele Codului civil francez expuse de acest mare maestru al doctrinei germane care a fost Zachariae; sursa de inspirație a fost dreptul succesoral reglementat în acest cod. La început, opera lor a constat în traducerea lucrării lui Zachariae (prima ediție în 1811), profesor la Heidelberg. Dacă primele trei ediții au fost prezentate ca traduceri, începând cu a patra, Aubry și Rau (cum s-a spus, doi oameni perfect complementari) își revendică statutul de autori datorită contribuțiilor lor substanțiale.

Panorama originilor teoriei patrimoniului arată că ea a fost un produs al dogmei voinței; Aubry și Rau erau adepții pandectismului german, al școlii lui Savigny. De altă parte, C.S. Zachariae, precum și Aubry și Rau, care au fost influențați de acesta, se aliniază explicit concepției kantiene. Astfel, când el tratează „drepturi asupra obiectelor exterioare considerate individual” le divizează în: drepturi asupra lucrurilor (în care include toate drepturile reale) și drepturi asupra persoanei, pe acestea din urmă împărțindu-le în „drepturi personale propriu-zise (*jus obligationum*), de o parte, și „drepturi de familie”, de alta. Dar Zachariae este tentat să recunoască existența unei categorii intermediare între drepturile reale și drepturile personale (*Cours de droit civil français*, tradus din germană în franceză de Aubry et Rau, 2e éd., Strasbourg, F. Lager, 1843, tome I, p. 391). El spune că în general același drept nu ar putea fi în același timp real și personal, dar există totuși drepturi care prezintă un amestec de *realitate și personalitate* (s.n.) și dă exemplul kantian de asemenea drepturi mixte, drepturi personale care se exercită în aceeași manieră ca și drepturile reale: dreptul soțului de a-și constrânge soția să coabiteze cu el și drepturile tatălui și mamei asupra persoanei copilului lor.

În literatura noastră juridică, patrimoniul a fost definit ca fiind „totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale aparținând unei persoane fizice sau juridice determinate, privite ca o sumă de valori active și pasive, strâns legate între ele”⁹. Într-o altă concepție asupra patrimoniului, acesta a fost definit ca „universalitatea raporturilor de drept care au același subiect activ și pasiv, în măsura în care aceste raporturi sunt evaluabile în bani prin efectul lor final, distincte fiind de bunurile la care se referă”¹⁰. Sau, într-o altă definiție, patrimoniul desemnează ansamblul drepturilor și obligațiilor unei persoane (fizice sau morale), drepturi și obligații având o expresie pecuniară, o valoare economică și care se găsesc în circuitul civil¹¹. Poate mai simplu, numim patrimoniu *totalitatea drepturilor și obligațiilor care au valoare economică, aparținând unei persoane*¹². Trebuie însă să subliniem că bunurile nu intră în definiția patrimoniului, deoarece în concepția Codului civil drepturile patrimoniale sunt considerate bunuri. S-a observat, cu îndreptățire, că dacă în patrimoniu ar fi incluse alături de drepturile patrimoniale și bunurile care formează obiectul acestora, s-ar ajunge la o dublare a valorii economice, ceea ce ar denatura raportul activ-pasiv¹³.

Considerăm că din cuprinsul definiției se pot desprinde direct sau indirect următoarele idei:

– patrimoniul este compus dintr-un activ și un pasiv. Aceasta înseamnă că drepturile au același titular, iar bunurile reunite același proprietar; ceea ce însă asigură coeziunea acestui ansamblu este *fungibilitatea* elementului activ și a elementului pasiv;

– drepturile care îl compun sunt patrimoniale, evaluabile în bani; de aceea, când spunem patrimoniu, spunem implicit *pecuniar*¹⁴. De unde rezultă

⁹ E. Lupan, I. Reghini, *Drept civil*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 1977, p. 1; L. Pop, *op. cit.*, p. 9.

¹⁰ I. Miclescu, *Curs de drept civil, Restitutio*, Ed. All Beck, București, 2000, p. 216.

¹¹ B. Starck, H. Roland, L. Boyer, *op. cit.*, p. 524. Într-o altă definiție, patrimoniul este unitatea juridică formată din ansamblul bunurilor potențiale și obligațiilor unei persoane (C. Atias, *Droit civil. Les biens*, 9e éd., Litec, Paris, 2007, p. 10, nr. 14).

¹² C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale*, Universitatea din București, 1988, p. 5; C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 6; *idem*, *op. cit.*, ed. a 2-a revăzută și adăugită, Ed. Hamangiu, 2007, p. 6; Josserand spunea despre patrimoniu: „El este o idee abstractă a unei lumi intelectuale și metafizice. El este, dacă doriți, aptitudinea de a fi centrul raporturilor juridice” (în Fr. Zenati, *op. cit.*, p. 671).

¹³ V. Stoica, *op. cit.*, p. 185.

¹⁴ Pentru acest motiv, uneori, patrimoniul a fost definit ca expresia contabilă a tuturor puterilor economice aparținând unui subiect de drept (G.N. Luțescu, *op. cit.*, p. 22). *B.G.B.*-ul (Codul civil german) folosește noțiunea de patrimoniu (*Vermögen*) în mai multe locuri și în contexte diferite, dar nu dă o definiție. În general, în doctrina germană, patrimoniul a fost definit ca suma tuturor drepturilor patrimoniale și a bunurilor (*Güter*) unei persoane. Acestea

că cele care nu au o asemenea expresie vor rămâne prin natura lor în afara patrimoniului; de aceea, ele sunt numite *drepturi extrapatrimoniale* sau *nepatrimoniale*¹⁵. Ele sunt, cum s-a spus, esențialmente nemonetare¹⁶. Nu numai drepturile publice sau politice ale individului nu sunt înglobate în patrimoniu, ci și cele private, precum cele legate de autoritatea părintească, dreptul la onoare sau dreptul moral care derivă din calitatea de artist sau scriitor, acțiunile de stare civilă etc., adică cele privind personalitatea;

– patrimoniul este distinct de bunurile care îl compun la un moment dat. El există indiferent de schimbările și modificările care se produc cu drepturile și obligațiile care-i alcătuiesc conținutul. Patrimoniul nu se definește prin consistența sau compoziția sa la un moment dat, ci prin posibilitatea de a dobândi și exercita drepturi și obligații cu valoare pecuniară. Patrimoniul este deci o *aptitudine*, ca și personalitatea juridică¹⁷.

§2. Elementele patrimoniului

3. Patrimoniul este un compus între activ și pasiv; el reprezintă întruchiparea drepturilor și obligațiilor unei persoane. Patrimoniul amalgamează drepturile și obligațiile cu conținut economic. Totuși, ca expresie contabilă, în el se disting un activ și un pasiv. Altfel spus, dacă drepturile și obligațiile pecuniare „se topesc” în cadrul patrimoniului, nu mai puțin drepturile alcătuiesc ceea ce numim activul patrimonial, iar obligațiile pasivul acestuia¹⁸.

sunt proprietatea și drepturile reale cu privire la lucruri, dar nu și lucrurile înseși (*Sachen*), drepturile de creanță, drepturile bunurilor imateriale, know-how-ul, clientela unei întreprinderi etc. (H. Köhler, *B.G.B. Allgemeiner Teil*, 24. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 1998, p. 93-94); sau, într-o altă definiție, el este suma drepturilor evaluabile în bani care aparțin unei anumite persoane (H. Brox, *Allgemeiner Teil des B.G.B.*, 20. verbesserte Auflage, Academia Juris, Carl Heymanns Verlag KG, 1996, p. 338); sau, într-o definiție de dicționar, în dreptul civil, prin patrimoniu se înțelege, de regulă, totalitatea activelor (*Gesamtheit der Aktiva*) care aparține unei persoane fizice sau unei persoane juridice (Creifelds, *Rechtswörterbuch*, 13. Auflage, C.H. Beck, München, 1996, p. 1350). Pentru noțiunea de patrimoniu în dreptul german, a se vedea D. Reuter, în *Münchener Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch*, 1, Redaktour Dr.Dr. Franz Jürgen Sacker, 3. Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1993, p. 568-569.

¹⁵ În sensul că distincția dintre drepturile patrimoniale și drepturile extrapatrimoniale este destul de aproximativă, a se vedea J.L. Aubert, *Introduction au droit et thèmes fondamentaux du droit civil*, 7e éd., Armand Colin, 1998, nr. 201, p. 204-205.

¹⁶ Ch. Caron, H. Lécuyer, *Le droit de biens*, Dalloz, Paris, 2002, p. 2.

¹⁷ Pentru noțiunea de „personalitate juridică”, a se vedea O. Ungureanu, C. Munteanu, *Observații privind persoana fizică și personalitatea juridică*, în P.R. nr. 4/2005, Partea a VI-a, p. 180-190.

¹⁸ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 7.

4. *Activul patrimonial* este alcătuit din drepturile patrimoniale, acelea care pot fi exprimate în bani, adică drepturile reale (bunăoară, dreptul de proprietate asupra apartamentului, dreptul de uzufruct asupra unor bunuri etc.), drepturile de creanță (de pildă, dreptul de a primi prețul asupra bunului vândut etc.), precum și unele acțiuni în justiție cu privire la respectarea drepturilor asupra unui bun (de exemplu, acțiunea în revendicare a unui bun)¹⁹.

Așa cum am arătat, în patrimoniu nu sunt cuprinse drepturile care nu au o semnificație economică și nu sunt susceptibile de o evaluare în bani. Nu vor fi totuși în afara patrimoniului drepturile asupra unor bunuri insesizabile sau cele care sunt exclusiv atașate persoanei, cum ar fi dreptul de a revoca o donație pentru ingraturitate.

5. Este apoi necesar să subliniem că activul patrimonial se întinde pe două planuri distincte: acela al capitalului și acela al veniturilor (*fructes augent hereditatem* – fructele sporesc moștenirea). Așadar, activul poate fi împărțit din punct de vedere economic în *capital* și *venituri*; capitalul (care reprezintă expresia valorică a bunurilor dintr-un patrimoniu) poate fi *productiv* (de exemplu, un imobil închiriat, o sumă de bani împrumutată care produce dobândă etc.) sau *neproductiv* (un imobil neînchiriat etc.)²⁰. Desigur, va trebui stabilit întotdeauna în ce moment veniturile neconsumate devin capital. Titularul va putea schimba natura capitalului pentru a-l transforma din unul productiv în neproductiv și invers.

De altă parte, *veniturile* reprezintă foloasele periodice care apar ca valori apreciabile în bani și care intră în patrimoniul unei persoane. Ele se pot concretiza în sume de bani provenite din exploatarea unui bun productiv (de exemplu, dividendele produse de acțiunile unei societăți comerciale, salariul etc.) sau din produsele în natură obținute (bunăoară, din arendarea unui teren agricol).

6. *Pasivul patrimonial* este compus din datoriile (obligațiile, sarcinile) care pot fi evaluate în bani. Ele constau din obligația de a da, obligația de a face sau obligația de a nu face ceva ce ar fi putut face dacă titularul nu s-ar fi obligat la abținere.

Pasivul este cel care face din patrimoniu o universalitate de drept, depășind astfel o simplă colecție de bunuri²¹.

¹⁹ J. Carbonnier, *Les biens*, tome 3, 19e éd. refondue, PUF, Paris, 2000, p. 4.

²⁰ Pentru detalii, a se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 8; L. Pop, *op. cit.*, p. 9.

²¹ În doctrina elvețiană – patrimoniul fiind un ansamblu de drepturi pecuniare –, datoriile sunt percepute ca sarcini ale patrimoniului, și nu ca elemente negative care îl definesc. În anumite situații, se vorbește totuși despre „patrimoniu net”, adică diferența între activele și pasivele unei persoane (A. Meier-Hayez, *Das Eigentum, Systematischer Teil und*

Cele două aspecte ale patrimoniului (activ și pasiv) nu pot fi disociate. În adevăr, a dobândi un patrimoniu nu înseamnă numai a deveni proprietarul bunurilor care îl compun, ci înseamnă deopotrivă a deveni debitorul datoriilor care îl grevează. Patrimoniul este deci, sub acest aspect, indivizibil²². Atât activul, cât și pasivul sunt susceptibile de o evaluare pecuniară. Dacă primul îl depășește pe al doilea, se poate admite că numai soldul este cel care formează patrimoniul. Invers, dacă cel de al doilea îl depășește pe primul, nu trebuie să concluzionăm că patrimoniul nu mai există; el există, dar este negativ. Patrimoniul este, într-o opinie, mai mult un „care conține” decât un conținut; el este definit prin această aptitudine, și nu prin ceea ce figurează la activ sau la pasiv la un moment dat²³.

7. În evoluția actuală a patrimoniului asistăm la potențarea unor valori care sunt direct legate de activitatea persoanelor, de pildă, forța de muncă; ele sunt numite *valori marginale* ale patrimoniului.

Totuși, considerăm că nu constituie un element al patrimoniului său capacitatea de muncă a unui individ. În adevăr, forța de muncă – spre deosebire de salariile care derivă din ea – nu face parte din patrimoniu, pentru că, deși ea are o semnificație economică, este strâns legată de corpul uman, iar acesta este în afara patrimoniului.

În sprijinul teoriei opuse, în sensul că forța de muncă este un element al patrimoniului, s-ar putea invoca faptul că un asociat poate să aducă munca sa în societatea constituită, de unde ar putea să se înțeleagă că există în aceasta o valoare patrimonială, detașabilă, a individului. Tot astfel, problema a fost pusă și pe terenul regimurilor matrimoniale, când în comunitatea de bunuri ar trebui să se includă forța de muncă a unui soț ori, printr-o altă prismă, indemnizația destinată să repare o incapacitate de muncă. Dar, așa cum am arătat, această tentație trebuie respinsă, deoarece forța de muncă nu este un bun, ci o sursă de valoare; ea reprezintă un potențial uman care se consumă și se regenerează în persoană²⁴.

Allgemeine Bestimmungen, Berne, 1981, nr. 151; P.H. Steinauer, *Les droits réels*, Tome premier, Stämpfli Editions SA Berne, 2007, p. 57).

²² În această materie se aplică adagiul *Bona non intelleguntur, nisi aere alieno*, adică nu există activ net (*bona*) fără deducerea prealabilă a pasivului (*aes alienum*); pentru detalii, I. Deleanu, S. Deleanu, *Mică enciclopedie a dreptului. Adagii și locuțiuni latine în dreptul românesc*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 46-47.

²³ Ch. Larroumet, *op. cit.*, p. 273.

²⁴ Valoarea-muncă tinde să se patrimonializeze numai în măsura în care o activitate profesională constituie, pentru cel care o exercită, nu numai o sursă de venituri, ci și un *capital* evaluabil în bani căruia titularul să-i poată culege profitul. După părerea unor autori, în sfera acestor activități profesionale intră *profesiile liberale cu clientelele lor* (clientela avocatului, notarului, clientela medicului, clientela arhitectului, clientela expertului contabil etc.); a se vedea G. Cornu, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens*, 11e éd.,

8. *Capitalul-muncă* este însă considerat o valoare primordială, în sensul că în societatea noastră trebuie să poți conta pe aportul veniturilor profesionale; siguranța existenței se raportează la periodicitatea și certitudinea veniturilor din muncă²⁵. În multe cazuri, buna gestionare a patrimoniului ține de pregătirea și competența profesională a titularului, ceea ce conduce, astfel cum s-a arătat, la o *personalizare a patrimoniului*²⁶.

§3. Caracterele juridice ale patrimoniului

1. Patrimoniul este o universalitate juridică

9. Aceasta înseamnă că patrimoniul este o totalitate sau o masă de drepturi și obligații patrimoniale care aparțin unei persoane.

Patrimoniul este – așa cum am arătat – un *activ*, drepturile având același titular, iar bunurile în ansamblul lor același proprietar²⁷. Dar patrimoniul înglobează, de asemenea, și *pasivul*, adică datoriile sau obligațiile patrimoniale ale aceleiași persoane. Există o corelație esențială între activ și pasiv. Patrimoniul face ca drepturile să răspundă obligațiilor, respectiv ca activul să răspundă pasivului.

Drepturile și obligațiile primate singular sunt distincte de universalitate (*universitas juris*). Patrimoniul este independent de schimbările și modificările care se produc cu drepturile și obligațiile care îi alcătuiesc conținutul. Astfel, de exemplu, bunurile prezente pot fi sporite cu cele care vor fi achiziționate în viitor, cu titlu oneros sau cu titlu gratuit. Patrimoniul apare așadar ca o virtualitate, o potențialitate mai degrabă decât o masă de drepturi și obligații înghețată, încremenită. Patrimoniul rămâne același în ciuda fluctuațiilor componentelor sale concrete: unele bunuri pot fi alienate, altele achiziționate, dar patri-

Montchrestien, Paris, 2003, p. 308. Se pare că actualmente ideea patrimonialității clientelei câștigă tot mai mult teren (a se vedea D. Chirică, *Contractele speciale civile și comerciale*, vol. I, Ed. Rosetti, București, 2005, p. 67-69 și jurisprudența franceză citată).

De asemenea, se susține că actualmente în patrimoniu se afirmă bunuri noi, valori noi; bunăoară, că o informație, atunci când este obținută regulat, constituie un obiect de apropiere, că ea este în patrimoniul celui care o culege.

²⁵ Într-un sondaj, la întrebarea: „Care este cel mai sigur mijloc de a reuși în viață?”, cei mai mulți au răspuns: 1. „Să muncești cât mai mult posibil”; 2. Să fii întreprinzător și să fii decis să reușești; 3. Să-ți faci studiile; 4. Să dispui la început de o anumită avere familială (de observat, această cerință este pe a patra poziție); 5. Să economisești și să știi să te privezi provizoriu; 6. Să ai relații” (după G. Cornu, *op. cit.*, p. 311). Să nu uităm că cel mai frumos patrimoniu este un nume respectat.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Patrimoniul cuprinde atât activul prezent, cât și activul viitor al unei persoane (P. Courbe, *Droit civil. Les biens*, Dalloz, Paris, 2001, p. 14).

moniul rămâne²⁸. În alte cuvinte, el este un conținut. Pentru a-i determina consistența, trebuie să i se deducă pasivul din activ, iar faptul că pasivul ar depăși activul nu anulează existența patrimoniului. S-a spus, e adevărat într-un exemplu destul de pesimist, că el poate fi comparat cu un portofel care poate fi nu numai gol, dar poate să aibă chiar un conținut negativ (adică multe facturi de plată)²⁹. Patrimoniul mai poate fi comparat și cu un recipient în interiorul căruia elementele sale pot să se modifice. În adevăr, înainte de sechestru, debitorul poate să dispună liber de bunurile sale, adică să le vândă, să le doneze etc. (dar acest lucru nu-l va putea face cu spirit de fraudă în dauna creditorilor, deoarece în acest caz actele sale vor putea fi anulate prin acțiunea pauliană); el poate achiziționa altele, posterior nașterii datoriilor sale, iar aceste bunuri nou achiziționate vor răspunde datoriilor sale anterioare, deoarece ele intră tot în acest ansamblu numit patrimoniu.

2. Unicitatea patrimoniului

10. Aceasta presupune că o persoană fizică sau juridică nu poate avea decât un singur patrimoniu și că orice persoană are un patrimoniu, chiar dacă ea are numai datorii. În alte cuvinte, nici un patrimoniu fără o persoană și nici o persoană fără un patrimoniu; nu există patrimoniu fără personalitate juridică.

Unicitatea patrimoniului derivă din unitatea subiectului care este titular al patrimoniului; noțiunea de patrimoniu este legată așadar de ideea de personalitate³⁰. Aubry și Rau (acești autori inseparabili) spuneau că: „Idea de patrimoniu se deduce logic din aceea de personalitate”. De aceea, s-a susținut că este mai corect să se spună că individul este titularul patrimoniului său, și nu proprietarul patrimoniului, deoarece patrimoniu, într-un sens, este el însuși. Patrimoniul este emanația personalității (într-o definiție plastică: „o aluviune a personalității”. Aubry și Rau au mai susținut că:

– patrimoniul unei persoane cuprinde toate bunurile sale, fără deosebire, inclusiv drepturile personalității. De aici rezultă că, atunci când o persoană este chemată la succesiunea patrimoniului unei alte persoane, toate bunurile acesteia din urmă trec, ca principiu general, în patrimoniul primeia³¹;

²⁸ L. Pop, *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale*, Universitatea din Cluj-Napoca, 1987, p. 9; I. Lulă, *Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu*, în *Dreptul* nr. 1/1998, p. 14.

²⁹ Pentru „teoria patrimoniului gol”, a se vedea G. Plastara, *Curs de drept civil*, vol. II, Ed. Cartea Românească, București, 1926, p. 65; G.N. Luțescu, *op. cit.*, p. 26.

³⁰ Pentru imposibilitatea patrimoniului autonom, a se vedea J.L. Aubert, *op. cit.*, nr. 207, p. 211-213.

³¹ Nu trebuie să uităm că în vechiul drept moștenitorii nu sunt atât dobânditori, cât continuatori ai persoanei defunctului. Pentru Zachariae și deopotrivă pentru Aubry și Rau, succesorii universali nu erau decât cei care reprezintă un individ decedat și îi continuă personalitatea juridică; or, patrimoniul unui individ este însăși personalitatea acestui individ.

– patrimoniul nu este un obiect exterior, ci o pură abstracție. Este chiar personalitatea omului pusă în relație cu diferite obiecte ale drepturilor sale. El formează deci un tot juridic, o universalitate de drept;

– aceeași persoană nu poate să posedă mai mult de un patrimoniu. Această regulă comportă totuși excepții³².

Patrimoniul fiind într-un fel aptitudinea de a avea drepturi și datorii, este de la sine înțeles că orice persoană, prin simplul fapt că ea este subiect de drept, are un patrimoniu. Puțin importă că ea este săracă precum *Iov*, pentru că are posibilitatea de a achiziționa în viitor tot felul de bunuri și de a deveni la fel de bogată ca și *Crassus*. Bineînțeles că a recunoaște că cel care nu are bunuri actuale nu are patrimoniu este mai realist decât a afirma că el are unul, pentru că orice persoană trebuie să aibă un patrimoniu. Dar existența patrimoniului este dată în acest caz de potențialitatea dobândirii de bunuri.

Împotriva teoriei unicității patrimoniului s-au ridicat obiecții, afirmându-se că, din moment ce o persoană înființează o societate unipersonală cu răspundere limitată (SRL cu asociat unic), ea poate avea pe lângă patrimoniul general (civil) un patrimoniu autonom specializat³³. Apoi s-a mai spus că în teoria lui Aubry și Rau, abuzându-se de logică, se confundă patrimoniul cu personalitatea.

În doctrina noastră s-a subliniat, cu drept cuvânt, că legea nu permite ca același subiect de drept să fie titularul mai multor patrimonii; în cazul asociatului unic, în realitate, persoana este titulara unui patrimoniu unic în care găsim dreptul pe care îl are asupra părților sociale cu care a contribuit la înființarea unei persoane juridice distincte, însăși societatea comercială. De altă parte, societatea comercială are un patrimoniu propriu distinct de cel al asociatului unic³⁴.

3. Inalienabilitatea patrimoniului

1.1. Aceasta înseamnă că persoanele nu pot transmite prin acte între vii *întregul* lor patrimoniu; explicația rezidă în aceea că patrimoniului îi este atașată personalitatea juridică în mod indisolubil. Singura cesiune a universalității este posibilă atunci când patrimoniul nu mai poate să se bazeze pe perso-

De aici rezultă că cei care sunt chemați la succesiune numai să culeagă totalitatea sau o parte din bunurile care compun patrimoniul, fără a-i continua personalitatea sa juridică, nu sunt decât succesori particulari (Fr. Zenati, *op. cit.*, p. 669).

³² Pentru dezvoltări și aplicații ale teoriei lui Aubry și Rau, a se vedea I. Miclescu, *op. cit.*, p. 197-205.

³³ J. Carbonnier, *Droit civil. Introduction*, 25e éd. refondue, PUF, Paris, 1997, p. 295; B. Diamant, *Caracterul depășit al teoriei patrimoniului unic*, în *Dreptul* nr. 1/2000, p. 116.

³⁴ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 10; E. Chelaru, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 8.